

Наталя Тихолоз

СТРІЛЕЦЬКИЙ ТРЕВЕЛОГ ПЕТРА ФРАНКА: «ВІД СТРИПИ ДО ДАМАСКУ. ПРИГОДИ ЧЕТАРЯ УСС»

DOI: 10.5281/zenodo.5079810

© Н. Тихолоз, 2021. CC BY 4.0

Статтю присвячено сенсаційно-пригодницькій повісті Петра Франка «Від Стрипи до Дамаску. Пригоди четаря УСС» (1937). **Мета студії** – розкрити жанрово-стильові особливості твору, його творчу й видавничу історію, обставини публікації та критичної реценції. **Методологія** дослідження базується на історико-літературному, текстологічному, генологічному й стильовому підходах із використанням біографічного, бібліографічного, культурно-історичного методів. **Наукова новизна** дослідження полягає в першому в українському літературознавстві системному осмисленні художнього феномену сенсаційно-історичної повісті Петра Франка, а також в обґрунтуванні та науковій легітимізації поняття «стрілецький тревелог». Фабула повісті охоплює події періоду Першої світової війни та національно-визвольних змагань (зокрема 1915–1918 рр.). Головний герой твору – четар УСС, який після військового вишколу й бойового гарту (зосібна, боїв над Стрипою) виконує дипломатичну місію на Близькому Сході (у Туреччині та Аравії), поєднану з розвідницькими спецзавданнями. Основну сюжетотворчу роль у повісті відіграє подорож героя з Відня до Стамбула, а далі до Алеппо, Дамаска, Єрусалима, Акаби, Медини й Мекки, через оази й пустелі уздовж узбережжя Середземного та Червоного морів, що завершується щасливим поверненням літаком до Легіону УСС. Фаховий генологічний аналіз виявляє в жанрово-стильовій природі твору елементи художнього історизму, трансформованого автобіографізму, авантюрно-пригодницького сюжетобудування (із помітною розвідницько-шпигунською лінією), екзотичної культурної географії й антропології, неоромантичного характеротворення, любовної інтриги. Осібну дослідницьку увагу приділено «плагіатному скандалу» довкола твору, що пов'язує повість Петра Франка «Від Стрипи до Дамаску» з книгою англійського археолога, письменника й розвідника Томаса Едварда Ловренса «Бунт арабів» (1932) на підставі окремих тематичних і фабульних запозичень. Докладний літературознавчий аналіз дає підстави зробити висновок про Петра Франка як одного з найяскравіших творців жанру сенсаційно-історичної пригодницької повісті в контексті тогочасного західноукраїнського письменства зокрема та історії української літератури загалом.

Ключові слова: сенсаційно-пригодницька повість, художній історизм, автобіографізм, стрілецький тревелог, мандрівна література.

Наприкінці 1930-х рр., після повернення з радянського Харкова, Петро Франко, наймолодший син автора «Каменярів» та «Мойсея», на той час – гімназійний учитель руханки (фізкультури) та англійської мови у Львові та Яворові, знову взявся до письменницького ремесла¹. У січні 1937 р. з-під його пера з'явилася повість «Від Стрипи до Дамаску. Пригоди четаря УСС», а в листопаді того самого року його гумористичне оповідання «Телеграма» транслювали на львів-

¹ Стаття є продовженням студії: Тихолоз Н. Літературний доробок Петра Франка: у пошуках творчого «я». Сіверянський літопис. 2021. № 2. С. 75–91.

ському радіо². У 1938 р. на літературний конкурс газети «Діло» він подав своє оповідання «Меля»³.

У той час Петро Франко також захопився *перекладацькою діяльністю*. Зокрема, із американської літератури в його перекладі з'являються оповідання Ернеста Сетона-Томпсона (у Петра Франка – Ернест Томс Сітон) «Життєпис сірого Медведя» (Львів: Накладом видавництва «Неділя», 1937) та книга доктора Орисона Светта Мардена «Характер – це могутня сила» (Львів: Український Видавничий Інститут, 1937; серія «Бібліотека практичного знання»). За мотивами балади «Вільшаний король» («Erlkönig») видатного німецького письменника Й.-В. Гете Петро Франко написав поезію «Водяник» (1937)⁴, яка, щоправда, так і залишилася неопублікованою.

Найпомітніший здобуток його художньої спадщини цього періоду – повість «Від Стрипи до Дамаску», головним героєм якої є четар УСС.

Сенсаційна повість: пригоди, мандри, воєнна історія

Якщо книжка «В пралісах Бразилії» (1928) та тревел-оповідання зі збірки «Дядько Шкіпер» (1930) розширювали географію мандрів персонажів Петра Франка від Одеси до далекого Сибіру й далі на інший материк, до Бразилії й Аргентини, то пригодницька сенсаційна повість «Від Стрипи до Дамаску. Пригоди четаря УСС» переносила читачів на Близький Схід (до Туреччини, Сирії, Палестини) в арабсько-мусульманський світ.

Збір матеріалів до цього твору письменник розпочав ще в коломийській період. Зокрема, у листі до товариства «Просвіта» у Львові від 22 червня 1929 р. Петро Франко просив надіслати географічні дані про Сирію, Палестину й Арабію⁵, а в листі до Антона Крушельницького від 19 вересня 1929 р. сповіщав: «Пишу величеньку повість: пригоди четаря в Арабії. 200 ст. готових, решта буде готове до кінця року. Разом около 1000–1200 ст. письма або 220–250 ст. 8»⁶.

Щоправда, друком ця повість вийшла в січні 1937 р. у Львові, в серії «Українська бібліотека» (ч. 49) у видавництві Івана Тиктора. Обкладинку до книги виконав художник Едвард Козак.

У передмові до видання редакція окреслювала жанр твору як *сенсаційна повість*: «Вже сам заголовок повісти “Від Стрипи до Дамаску” нагадуватиме не одному якусь подорож, а між тим повість Петра Франка – це типова повість воєнного сенсаційного життя, багатого на різні пригоди, часом дуже неймовірного, що в ньому завжди дійсність тісно сплетена з видумкою.

Якщо не брати під увагу чисто сенсаційних повістей (а їх так страшенно мало в нас!), то “Від Стрипи до Дамаску” являється в українському письменстві одною з перших спроб. Має вона всі потрібні прикмети: живий стиль, безперервну зміну картин акції, міцні й дотепні діяльогі, швидкі події та виразних героїв – словом усе те, що потреба такій повісті.

Про вартість такої повісти – зайво говорити. Вона не тільки розбуджує уяву, не тільки відриває людину з тісного кола щоденного життя, але й впорскує тугу за цим завжди новим і завжди цікавим, за тим, що є основою людини-завойовника. І в тому саме вартість, в тому й сила цього рода повістей»⁷.

І справді, історичний сенсаційний тревелог Петра Франка «Від Стрипи до Дамаску. Пригоди четаря УСС» відривав читача від буденного життя й занурював в атмосферу мандрів, небезпек, бурхливих почуттів і захопливих пригод. Події, про які йдеться у повісті, охоплюють 1915–1918 роки. Головний герой твору – четар УСС, що прийшов жорстокої бої над Стрипою, зокрема, вів у наступ

² Львівське радіо. *Діло*. 1937. Чис. 261 (від 26. XI.). С. 10; Чис. 262 (від 27. XI.). С. 10.

³ Франко П. Меля (оповідання). *Діло*. 1938. Чис. 112 (від 25. V.). С. 3; Чис. 113 (від 26. V.). С. 3–4.

⁴ ЦДАЛ. Ф. 640. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 6.

⁵ ЦДАЛ. Ф. 348. Оп. 1. Спр. 6632. Арк. 5.

⁶ ЦДАЛ. Ф. 361. Оп. 1. Спр. 137. Арк. 21.

⁷ Франко П. Від Стрипи до Дамаску. Пригоди четаря УСС. Львів: Видавець Іван Тиктор, 1937. С. 5.

дві сотні отамана Семена Горука (виразна автобіографічна деталь⁸), пізнав вир Першої світової війни. «Людина в такий час не представляє вартости», «щохвилини хтось відходив у вічність або попадав у лічницю»⁹, – так характеризує небезпеки воєнного життя автор.

Головний герой під час відпустки прибуває зі своїм чурою (джурою) Василем до Відня, де в Союзі визволення України дістає розвідницьке спецзавдання налагодити контакти з Молодотурецьким комітетом. Відтак він вирушає Східним експресом із Відня до Стамбула з фальшивим кур'єрським портфелем, яким має привабити шпигунів і внести дезорієнтацію в їхні плани. Справжня ж мета поїздки четаря – докладно пізнати Туреччину, особливо «її провідних, чільних людей», бо ж «Туреччина мала стати союзником Визвольованої України»¹⁰.

Провідником молодого стрільця по Стамбулу стає турецький хлопчина-злодій Селім. Четар знайомиться не лише з історичними місцями Стамбула та його околиць (до речі, відвідує і гробницю українки-султани Роксолани, дружини султана Сулеймана), а й втрапляє в цілий шерех ситуацій і пригод із виявлення й переслідування шпигуна, виходить пораненим із бою біля порту й урешті дістає доручення в складі якогось австрійського відділу податися разом із німецькою армією до Аравії. А далі перед ним пролягає довга (понад 3 тисячі кілометрів!), повна небезпек дорога до Алеппо, Дамаска, Єрусалима, Акаби, Медини й Мекки... Шлях четаря УСС веде через зелені оази й золоті піски пустелі вздовж узбережжя Середземного та Червоного морів. Під час своїх карколомних мандрів він стає учасником національного протистояння між турками й арабами, що доходить до повстань і кривавих побоїщ. Виступаючи на боці арабської армії Файзала (до речі, Файзаль – реальна історична особа, перший і останній король Сирії та перший король Іраку), четар погоджується навіть одягнути арабське вбрання та вишколити для неї відділ стрільців та скорострільців. Окрім того, він допомагає арабським воїнам і як летун. Четареві імпонує дух національної свободи, що «п'янить» арабів на шляху здобуття своєї державності: «Дамаск! То слово, могло зелектризувати всіх арабів! На звук того слова всі були згори рішені зробити все...»¹¹. Їхня боротьба за свою незалежність нагадає боротьбу українців. Автор виразно говорить про потребу сильного лідера в такому протистоянні та проблему об'єднання довкола спільної національної мети.

Своєрідним обрамленням повісті «Від Стрипи до Дамаску» є образ коханої четаря, дівчини Дзюнки, що з'являється лише на початку та наприкінці сюжету. Цей образ «хімерної панночки з малиновими устами», із якою четар познайомився за вісім років до спецзавдання та яка «безповоротно полонила серця того стрільця саме при нагоді посвячення пам'ятника М. Шашкевича в Підлисю»¹², – промовиста автобіографічна деталь, що вказує на кохану автора Ольгу Білевич – Дзюнку, як її називав Петро Франко. Короткий лист від судженої на початку твору («Не можу бути твоєю») й не менш короткий наприкінці («Любий, чому не вертаєш? Дзюнка») – пояснюють ті внутрішні стимули, які штовхнули молодого четаря на таку далеку пригоду, за тисячі кілометрів, заледве не на край світу. «Зранена гордість гнала його все далі й далі від пригоди до пригоди, веліла шукати все нових небезпек...»¹³. Мотив дороги розпочинає і замикає сюжет: четар утікає від любої «примховатої судженої» та знову повертається до неї. Любовна історія додає цьому тексту легкої романтики й інтриги.

Екзотичні середземноморські й аравійські ландшафти (пустелі, верблюди, пальми, мигдалеві та оливкові гаї), сухий спекотний клімат, енергетика східних

⁸ Про цей період життя П. Франка див.: Тихолоз Н. Петро Франко: перерваний політ. Студія друга. Кризь вир війни: на землі і в повітрі. URL: <https://frankolive.wordpress.com/2019/06/25/петро-франко-перерваний-політ-2/>.

⁹ Франко П. Від Стрипи до Дамаску... С. 9.

¹⁰ Там само. С. 33.

¹¹ Там само. С. 119.

¹² Там само. С. 7.

¹³ Там само. С. 8.

базарів, соковита насолода тропічних фруктів (із яких четареві найбільше смакують свіжі дактилі – фініки), гіркота справжньої турецької кави чи терпкість чаю з цинамоном (корицею) – усе це майстерно передає шарм і атмосферу Сходу. Урешті, гостросюжетні, сповнені перипетій мандри головного героя закінчуються щасливо: він разом зі своїм чурою Василем повертається літаком до Легіону УСС. До речі, прототипом хлопця був чура Петра Франка Василь Готфрід¹⁴.

Любовна інтрига, екзотична тема, напружений пригодницький сюжет із помітною шпигунською лінією, що повертав до недалекого історичного минулого, засвідчували жанрово-стильові й тематичні пошуки Петра Франка як письменника в контексті тогочасної західноукраїнської літератури. І тут він зайняв гідне місце як один із творців жанру *сенсаційно-історичної пригодницької повісті*.

Жанр сенсаційної повісті в українській літературі не був новим. Наприкінці XIX ст. до нього зачисляли низку повістей і романів Івана Франка, як-от «Петрії і Довбуцуки», «Для домашнього огнища», «Основи суспільности»¹⁵. Однак, у міжвоєнний період запит на «сенсаційні» (пригодницькі) повісті був високим. Критики вказували навіть на те, що «ніша “сенсаційних творів” незайнята в українській літературі через орієнтування на “високі” жанри»¹⁶. «Сенсаційні» повісті мали велику популярність, а відтак були зорієнтовані на комерційний успіх і на масового читача. Літературознавець Лука Луців зазначав, що «до сенсаційної, чи шпигунської творчості, треба мати окремих дар»¹⁷.

Серед творців цього популярного жанру в 30-х рр. XX ст. в західноукраїнському письменстві вирізнявся молодший від Петра Франка письменник Григорій Лужницький (псевдо Семен Ордівський, Богуслав Полянчик та ін.), відомий своїми сенсаційними пригодницько-шпигунськими («Перша ніч», 1928; «Товариші усміху», 1930; «Кімната з одним входом», 1931; «Годинник з надбитим склом», 1933; «Гальо!..Гальо!.. Напад на банк!», 1935) та сенсаційно-історичними повістями за мотивами доби козаччини («Багрянний хрест», 1937; «Срібний череп», 1937; «Чорна ігуменя», 1938). Літературознавиця Стефанія Андрусів навіть називала Г. Лужницького «першим, хто верстає шлях української сенсаційно-історичної повісті»¹⁸. У жанрі історично-пригодницької повісті працював у той час і Юрій Косач («Остання атака поручика Гагенав», 1933; «Сонце в Чигирині», 1934; «Затяг під Дюнкерк», 1936). Рисами авантюрно-сенсаційної поетики позначені й романи Гео Шкурупія «Двері в день» (1929), «Жанна-Батальйонерка» (1930), «Міс Адрієна» (1934); «Останній Ейджевуд» (1926) Юрія Смолича та йо-

¹⁴ Василь Готфрід був 1896 р. народження і походив із села поблизу Коломиї. У середині жовтня 1916 р. він був призначений чурою (джуурою, ад'ютантом) Петра Франка. За час служби Василь не раз виконував приватні прохання четаря, як-от передавав від Петра Франка продукти його сестрі Анні, носив листи до коханої Ольги Білевич, що мешкала у Полоничній тощо. Востаннє Петро й Василь бачилися в Красному (ймовірно перед виїздом П. Франка до Білгорода). У коломийській період свого життя Петро Франко підтримував із Василем листовні зв'язки, часом надсилаючи своєму колишньому чурі «дещо з літератури» [Лист Василя Готфріда до Ольги Франко від 23. II. 1967 р. (з приватного архіву родини Галуцуків)]. Наприкінці 1930-х років їхні контакти обірвалися. Згодом Василь замешкав у Чехословаччині, у селищі неподалік від Праги. 1966 р. Ольга Франко написала до нього листа. Відпис Василя Готфріда від 13 лютого 1967 р. на лист Петрової дружини зберігся у приватному архіві родини Галуцуків (онуків Петра Франка).

¹⁵ Див.: Легкий М. Проза Івана Франка: сенсаційна повість і скандальний роман. *Записки НТШ*. Т. ССLXIX: Праці Філологічної секції. Львів, 2016. С. 86–101; Луців Л. Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість. Нью-Йорк; Джерзі-Сіті, 1967. С. 468; Маковей О. Др. Іван Франко. *Зоря*. 1896. № 1 (від 1/13. I.). С. 18; Микитюк В. Іван Франко та Омелян Огоновський: мовчання і діалог. Львів, 2000. С. 182.

¹⁶ Вешелені О. Жанр «сенсаційної повісті» в українській еміграційній літературі. *Питання літературознавства: наук. зб.* Чернівці, 2013. Вип. 87. С. 314.

¹⁷ Луців Л. Шпигунська повість. *Свобода*. 1951. Чис. 66. С. 3.

¹⁸ Андрусів С. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років XX ст. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка; Тернопіль: Джура, 2000. С. 175.

го трилогія «Прекрасні катастрофи» (1932–1934); «Тигролови» Івана Багряного (1944)¹⁹ й ін.

Покоління письменників – колишніх вояків, четарів, старшин УСС та УГА, які пройшли fronti Першої світової, – до якого належав Петро Франко, також пробувало себе в цьому жанрі. Зокрема, Олесь Бабій був автором історичних воєнно-сенсаційних повістей «Перші стежі» (1931) та «Дві сестри. Повість зі записок старшини УГА» (1936)²⁰. До «сенсаційних» творів із історії воєнного життя можемо віднести й пригодницько-фантастичну повість «Чета крилатих. Дивні пригоди воєнних часів» (1928) Юрія Шкрумеляка та «знамениту» трилогію «Заметіль» («Курилася доріженька», «Перед навалою», 1928; «У зворах Бескиду», 1933) Романа Купчинського.

Не дивно, що «сенсаційні» повісті з воєнного життя мали підзаголовки «Пригоди четаря УСС» (у Петра Франка) чи «Повість зі записок старшини УГА» (в Олесь Бабія), які вказували не лише на зв'язок із недалеким історичним минулим, а й викликали довіру в читача й створювали ефект правдивого розповіді з уст очевидця. Бо як сюжетну історію сприймали як таку собі художню реконструкцію нещодавньої біографії авторів цих текстів, у якій «сплелась із вимуджкою правда» – саме так значилося в епіграфі до повісті Петра Франка. Наштовхувала на автобіографічне сприйняття сюжету й фотографія Петра Франка в однострої українського старшини, яка відкривала його повість «Від Стрипи до Дамаску». Не випадково Олесь Бабій у передмові до перевидання своєї повісти «Дві сестри» писав: «Живемо в часах, коли не тільки життя кожного українського письменника могло би бути темою і сюжетом повісти, але і кожна повість могла би бути матеріалом для нового літературного твору»²¹. І це, очевидно, було правдою.

Плагіатний скандал: привид Ловренса Аравійського

Повість Петра Франка «Від Стрипи до Дамаску» стала «сенсаційною» не тільки через свій пригодницький сюжет, але й через той скандал, який розгорнувся довкола неї відразу після виходу книжки в січні 1937 р. у Львові. Побачивши світ у популярній, дуже рекламованій серії «Українська бібліотека» відомого видавця Івана Тиктора (ч. 49), ця повість опинилась у центрі уваги прискіпливих критиків. Зокрема, 20 лютого 1937 р. у львівській щоденній газеті «Українські вісти» з'явилася стаття під назвою «Рідна скандалістика. Привид полк[овника] Лоуренса регочеться в виданні І. Тиктора» за підписом журналіста Володимира Дзися, у якій автор називав Петра Франка «найслабшим твором» свого Батька, «ноторійним плягіатором», що «робить велику кривду світлій пам'яті Івана Франка»²². А далі В. Дзись паралельно у двох колонках наводив фрагменти тексту з повісті Петра Франка «Від Стрипи до Дамаску» (1937) та з книги англійського археолога, письменника й розвідника Томаса Едварда Лоуренса «Бунт арабів» (1932), указуючи на літературну крадіжку «не лише теми, але й дослівного змісту»²³.

«Як мені відомо, п. Петро Франко – інженер і вернув недавно з Советів. Коли вже конче захотів бути письменником, то чому не написав книжки про советську дійсність, про большевицький «рай» в Україні, а лише заляпав болотом честь українського старшини й прізвище, що для нас так багато-багато значить. Чому?»

¹⁹ Див.: Утріско О. «Тигролови» Івана Багряного та галицький пригодницький роман 30-х років ХХ століття: проблема актуалізації типологічного зіставлення. *Парадигма: зб. наук. праць*. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. Вип. 6. С. 123–131.

²⁰ Докладніше про це див.: Роздольська І. Літературний феномен Українських Січових стрільців: функціонування та структура покоління. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. С. 228.

²¹ Бабій О. Дві сестри. Повість зі записок старшини УГА. Чикаго, 1971. С. 3.

²² Дзись В. Рідна скандалістика. Привид полк. Лоуренса регочеться в виданні І. Тиктора. *Українські вісти*. 1937. Чис. 37 (375) (від 20. II.). С. 3.

²³ Там само.

... В обороні доброї слави українських писаних творів, я, нефаховий критик, запитує оцим Т[оварист]во Письменників і Журналістів імені Івана Франка: Що думаєте робити, панове, в обороні славного імені Вашого патрона? Чи дозволяють поширювати оту неславну «літературу»²⁴.

Одразу після цієї публікації В. Дзіся Петро Франко подав до Товариства письменників і журналістів імені Івана Франка (ТОПЖ), що діяло у Львові в 1925–1939 рр., листа з проханням розглянути цю справу. Одначе рада ТОПЖу на засіданні від 23 лютого 1937 р. вирішила, що не втручатиметься в суперечку між П. Франком і В. Дзісем, бо ж вони обидва не були членами згаданого товариства. Оскільки розлогу публікацію В. Дзіся, яка займала три шпальти газети, не можна було проігнорувати (тим паче, що журналіст публічно закликав членів ТОПЖу відреагувати на появу повісті П. Франка), то голова ТОПЖу Роман Купчинський у газеті «Діло» від 27 лютого 1937 р. публічно порадив Петру Франкові «попросити двох членів Т[оварист]ва для фахового розгляду зробленого йому закиду»²⁵.

Очевидно, до «фахового розгляду» так і не дійшло. Наступного дня, 28 лютого, в газеті «Діло» з'явилася стаття «Що таке плягіят», у якій безіменний автор, натякаючи на ситуацію щодо повісті Петра Франка (хоча жодних імен у дописі не названо!), зазначав, що ця «справа поки що не роз'яснена і не буде роз'яснена скоро» та що загалом «рішити, чи автор допустився плягіяту, не завсіди легко»²⁶.

Хоч би як там було, але, мабуть, Петро Франко таки послуговувався книгою Т. Е. Лоуренса, коли писав свою повість «Від Стрипи до Дамаску».

Томас Едвард Лоуренс (роки життя: 1888–1935), відомий також як Лоуренс Аравійський, належав до покоління Петра Франка й був дуже популярною особистістю у 20–30-х рр. ХХ ст. Завзятий археолог, мандрівник і шукач пригод у краях Османської імперії (до складу якої на ту пору входили сучасні Сирія, Ліван, частина Саудівської Аравії) та Єгипту, блискучий знавець арабської мови, її діалектів, побуту й звичаїв місцевого населення, а водночас англійський полковник і розвідник (свого часу був завербований як агент британської розвідки), він допомагав організувати повстання арабів проти Османської імперії, зокрема був воєнним радником штабу сирійського принца Фейсала та керував військовою операцією, у ході якої в турків було відвойовано Дамаск. Якийсь час Т. Е. Лоуренс був навіть радником Вінстона Черчилля з арабського питання, виконував дипломатичну місію на Паризькій мирній (1919–1920) і Каїрській (1921) конференціях. Після війни він пробував себе в летунстві та бронетанкових військах. Своє сповнене пригод і небезпек життя на Близькому Сході Лоуренс описав у мемуарах «Сім стовпів мудрости» (1926). Скорочений варіант цих мемуарів автор видав у 1927 р. під назвою «Повстання в пустелі»²⁷. Життя Т. Е. Лоуренса обірвала трагічна випадковість: він розбився на мотоциклі 13 травня 1935 р. Біографія Лоуренса ще за його життя скидалася на якусь неймовірну захопливу романтичну пригоду. Його образ, на думку деяких дослідників, навіть став одним із прототипів легендарного «агента 007» Джеймса Бонда²⁸. Постать Лоуренса як мандрівника, шпигуна, дипломата, чие життя до того ж обірвалося передчасно, до сьогодні інтригує й не залишає байдужими чимало його читачів.

Очевидно, імпонувала ця постать і Петрові Франку. Можливо, він навіть упізнавав у ній себе, як своє alterego. Тим паче, що в житті Лоуренса та Петра Франка було багато схожих біографічних етапів: фронти Першої світової, досвід

²⁴ Дзісь В. Рідна скандалістика... С. 3.

²⁵ Купчинський Р. Комунікат Ради «Топіж-у». *Діло*. 1937. Чис. 43 (від 27. II.). С. 4.

²⁶ [Б. п.] Що таке плягіят. *Діло*. 1937. Чис. 44 (від 28. II.). С. 7.

²⁷ Докладніше див.: Азамбаєв Р. Лоуренс Аравійський: пригоди британського інтелігента в суворій пустелі. URL: https://was.media/uk/2019-08-23-lourens-aravijiskij-prigodi/?fbclid=IwAR3U4nL2f-bq3ymt1QfQu6iXNYLQ2v7Sz6Vx8aJ56QsMEcunyl_HstOTesk.

²⁸ Див.: Жданов М. Кто вы, агент 007? Где МИ-6 прячет «настоящего» Джеймса Бонда. Санкт-Петербург: Вектор, 2008. 192 с.

розвідника, дипломата й летуна. До цього, мабуть, не зайвим буде додати ще й сильне бажання мандрувати, яке було властиве обом їхнім натурам. Звідси, напевно, і походить ота спроба приміряти на себе образ відомого шукача пригод та людини-легенди.

Висновки

Таким чином, авантюрно-сенсаційна повість Петра Франка – своєрідний феномен західноукраїнської історичної прози та пригодницької белетристики періоду міжвоєнтя, що, з одного боку, виростає з тяглої і плідної традиції української пригодницької та мандрівної літератури, а з іншого, defacto започатковує жанровий різновид «стрілецького тревелогу». Художнє переосмислення власного життєвого досвіду крізь призму естетично трансформованого автобіографізму дало змогу амбітному авторові поєднати реалістичну достовірність (особистісно-подієву, побутову, хронологічно- й культурно-історичну, географічно-топографічну) із неоромантичним духом пригод і випробувань. Попри закиди в плагіаті й можливий інтертекстуальний зв'язок із творчістю Ловренса Аравійського, повість Петра Франка в контексті українського письменства 1930-х рр. є явищем оригінальним та неординарним. Це вдала спроба белетризувати стрілецький військово-історичний і біографічний досвід у легкому, захопливому, гостросюжетному жанрі «масової» літератури для широкого читача, своєрідному «міксі» історизму, автобіографізму, авантюризму, сенсаційності, екзотизму та подорожно-мандрівного характеру як жанротворчих чинників.

References

- Azambaiev, R. (2019). Lourens Araviiskiy: pryhody brytanskoho intelihenta v suvorii pusteli [Laurens Araviiskiy: the adventures of a British intellectual in the harsh desert].
- Andrusiv, S. (2000). Modus natsionalnoi identychnosti: Lvivskiy tekst 30-kh rokiv 20 st. [Modus of national identity: Lviv text of the 1930s]. Lviv, Ukraine.
- Vesheleni, O. (2013). Zhanr «sensatsiinoi povisti» v ukraïnskii emihratsiïinii literaturi [The genre of «sensational story» in the Ukrainian emigration literature]. *Pytannia literaturoznavstva: nauk. zb. – Questions of literary studies: scientific collection*. Vyp. 87. Chernivtsi, Ukraine.
- Zhdanov, M. (2008). Kto vy, ahent 007? Hde MY-6 priachet «nastoiashcheho» Dzheimsa Bonda [Who are you, Agent 007? Where MI6 hides the «real» James Bond]. Sankt-Peterburh, Russia.
- Lehkyi, M. (2016). Proza Ivana Franka: sensatsiïna povist i skandalnyi roman [Ivan Franko's prose: a sensational story and a scandalous novel]. *Zapysky NTSH – Memories of SSSH*. T. CCLXIX: Pratsi Filolohichnoi seksii. Lviv, Ukraine.
- Mykytiuk, V. (2000). Ivan Franko ta Omelian Ohonovskiy: movchannia i dialoh [Ivan Franko and Omelian Ohonovskiy: silence and dialogue]. Lviv, Ukraine.
- Rozdolska, I. (2020). Literaturnyi fenomen Ukrainskykh Sichovykh striltsiv: funktsionuvannia ta struktura pokolinnia [Literary phenomenon of Ukrainian Sich Riflemen: functioning and structure of generation]. Lviv, Ukraine.
- Tykholog, N. (2021). Literaturnyi dorobok Petra Franka: u poshukakh tvorchoho «ya» [The Literary Heritage of Petro Franko: in search of the Creative Self]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 1. Chernihiv, Ukraine.
- Tykholog, N. (2019). Petro Franko: perervanyi polit. Studiia druha. Kriz vyr viiny: na zemli i v povitri [Petro Franko: an interrupted flight. Second studio. Through the whirlpool of war: on earth and in the air].
- Utrisko, O. (2011). «Tyhrolovy» Ivana Bahrianoho ta halytskyi pryhodnytskyi roman 30-kh rokiv 20 stolittia: problema aktualizatsii typolohichnoho zistavlennia [Ivan Bahriany's «Tyhrolovy» (Tiger Hunters) and the Galician adventure novel of the 1930s: the problem of actualizing the typological comparison]. *Paradyhma: zb. nauk. prats – Paradigm: collection of scientific works*. Vyp. 6. Lviv, Ukraine.

Тихолоз Наталія Богданівна – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри української преси Львівського національного університету імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна).

Nataliya Tykholoz B. – PhD in Philological Sciences, Senior Researcher, Associate Professor of the Department of Ukrainian Press, Ivan Franko National University of Lviv (1, Universytetska Street, 79000, Lviv).

E-mail: ntykholoz@ukr.net

PETRO FRANKO'S SHOOTING TRAVELOGUE «FROM STRYPА TO DAMASCUS. ADVENTURES OF THE CHOTAR (PLATOON LEADER) OF USS»

The article is devoted to the sensational-adventure story of Petro Franko «From Strypa to Damascus. Adventures of the chotar (platoon leader) USS» (1937). The purpose of the study is to reveal the genre-style features of the work, its creative and publishing history, the circumstances of publication and critical reception. The research methodology is based on historical-literary, textual, genealogical and stylistic approaches using biographical, bibliographic, cultural-historical methods. The scientific novelty of the study lies in the first Ukrainian literary criticism systematic understanding of the artistic phenomenon of the sensational-historical story by Petro Franko, as well as in the substantiation and scientific legitimization of the concept of a "shooting travelogue". The plot of the story covers events of the period of the First World War and national liberation struggles (in particular 1915–1918). The protagonist of the work is a chotar (platoon leader) of USS, who after military training and combat experience (in particular, battles over the Strypa) performs a diplomatic mission in the Middle East (in Turkey and Arabia), combined with special scouting tasks. The main plot role in the story is played by the hero's journey from Vienna to Istanbul, and then to Aleppo, Damascus, Jerusalem, Aqaba, Medina and Mecca, through oases and deserts along the Mediterranean and Red Seas, which ends with a happy return by plane to USS Legion. Professional genealogical analysis reveals in the genre-stylistic nature of the work elements of artistic historicism, transformed autobiography, adventurous plot construction (with a noticeable espionage mission line), exotic cultural geography and anthropology, neo-romantic characterization, love affair. Particular research attention has been paid to the «plagiarism scandal» regarding the work, linking Petro Franko's story «From Strypa to Damascus» with the book by English archaeologist, writer and scout Thomas Edward Lawrence, «The Arab Revolt» (1932), on the basis of individual thematic and plot borrowings. A detailed literary analysis gives grounds to draw a conclusion about Petro Franko as one of the brightest creators of the genre of sensational-historical adventure story in the context of that time Western Ukrainian literature in particular and the history of Ukrainian literature in general.

Key words: sensational-adventure story, art historicism, autobiography, shooting travelogue, traveling literature.

Дата подання: 19 травня 2021 р.

Дата затвердження до друку: 22 травня 2021 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Тихолоз, Н. Стрілецький тревелог Петра Франка: «Від Стрипи до Дамаску. Пригоди четаря УСС». *Сіверянський літопис*. 2021. № 3. С. 130–138. DOI: 10.5281/zenodo.5079810.

Цитування за стандартом APA

Тыкхолз, N. Striletskyi treveloh Petra Franka: «Vid Strypy do Damasku. Pryhody chetaria USS» [Petro Franko's Shooting Travelogue «From Strypa to Damascus. Adventures of the Chotar (Platoon Leader) USS»]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 3, P. 130–138. DOI: 10.5281/zenodo.5079810.

